

Műhely

A csecsemőotthon és a család kapcsolata¹

Szerte a világban, s főleg itt, a mi kelet-közép-európai térségünkben falak dőlnek le, kapuk nyílnak ki. A társadalom nem nézi közömbösen a családot nélkülöző gyerekek sorsát. De mint minden olyannyira kívánt nagy átalakulásban, az értékkel együtt elsietett intézkedések, kapkodás, zavarkeltő, tetszetős szólamok is megjelennek. Mi az a csecsemőotthonokat érintő változásokból, aminek örülünk, amivel egyetértünk?

Mindenekelőtt örülünk a társadalom megnövekedett érdeklődésének az elhagyott, a veszélyben levő gyerekek iránt. Ez jó. A társadalom – különböző szócsövein át – ugyanazt hangoztatja, amit egyébként a csecsemőotthonok dolgozói kezdettől fogva vágyva vágnak: a gyerekek családba juttatását. Hiszen a gyerekek emberi joga, hogy családban nővekedjenek, a szülők pedig emberi joga, hogy a gyereket maga nevelje. Maximálisan egyetértünk tehát azzal, hogy a gyerekek – lehetőleg minden gyerek – családban nevelkedjék. De nem akármilyenben. Nem igaz az a szólam, mely szerint a legrosszabb család is jobb, mint az intézet. A gyerekeknek jó családra van szüksége; anyagi és erkölcsi biztonságot nyújtó, szerető családra. Olyan családra, amely nem ideig-óráig nevelgeti, s az első nehézségek jelentkezésekor kiadja az útját, hanem a gyermeket nehézségeivel együtt vállaló családra.

Mi az, ami aggodalommal tölt el bennünket?

Mindenekelőtt a végletesség: az is-is helyett a vagy-vagy. Azaz, mintha választani kellene két lehetőség között: az elhagyott, veszélyeztetett gyerek helye vagy a csecsemőotthon, vagy pedig – zárjuk be a csecsemőotthonokat, és helyezzünk minden gyereket családba.

Aggodalommal tölt el bennünket a koncepciónak ez a sommás volta. Az elhamarkodottan bezárt intézeteket – szükség esetén – nagyon nehéz újra megnyitni, újra felszerelni, újra összetoborozni egy olyan gárdát, amely megfelelő tudással és tapasztalattal rendelkezik.

Úgy gondoljuk, jogos aggodalommal tölt el bennünket az a sietség, kapkodás, amivel az eddig megszüntetett intézetekben a gyerekeket szélnek eresztették. Mint ismeretes, a gyerekek egy részét gyorsan-gyorsan, előkészítés, kellő ismerkedés nélkül helyezték a nem mindig megfelelően kiválasztott és felkészített nevelőszülőkhöz, a maradékot pedig – nem gondolva az okozott törésre – más csecsemőotthonokban helyezték el.

Nemcsak a megszüntetett csecsemőotthonok gyerekeinek kellően át nem gondolt elhelyezése miatt aggodunk, hanem általában a gyerekek sorsát érintő, sietős, át nem gondolt döntések miatt.

A társadalom most tehát falat rombol. A csecsemőotthon falát is. Nincs szükség csecsemőotthonra! – hangozik. A gyerekek családban a helye! Elsősorban vérszerinti családjában. Ha ez nem megy, akkor örökbefogadó családban, ha ez sem megy, akkor nevelőszülőknél.

Ilyen egyszerű lenne a dolog? Csak elhatározás kérdése? Bezárjuk a csecsemőotthonokat, s ezentúl az összes elhagyott, veszélyeztetett gyerek felnevelő családra talál?! Természetes, hogy a gyerek elsődleges érdeke, hogy vérszerinti szüleinél nevelkedhesse. Sajnos mi, a csecsemőotthonban dolgozók, nap nap után látjuk, miként ütközik a két jog – a gyerek joga és

¹ Részlet a VII. Csecsemőotthoni Napokon elhangzott előadásból. Noszvaj, 1990 május 3-5.

a szülő joga – egymással. Hiszen gyerekeinket éppen a súlyos válságban levő családokból vesszük fel. Évek óta – stagnálóan – mindössze 30% körül van azon gyerekek aránya, akik még a csecsemőotthonból visszakerülnek a családjukba. Talán majd ha kiépül egy erős, hathatósan működő családvédelmi hálózat, növekedni fog az arányuk, vagy már kevesebben is kerülnek be intézetbe az elesett családokból. Egyelőre, sajnos, az a tapasztalatunk, hogy az esetek nem kis részében meglehetősen szorongva adjuk haza gyerekeinket vérszerinti családjukba. S hogy szorongásunk nem alaptalan, mutatják a családjukból visszakerülő vagy más intézetben elhelyezett gyerekek. Hogy ne is beszéljünk a családba visszafogadott, de őket elfogadni képtelen, súlyosan – esetleg halálosan – bántalmazott gyerekek szomorú sorsáról. A mi kis intézetünkbe csak az elmúlt 1/4 év alatt két gyereket vettünk vissza családjából. Tamást – 1 havi otthonlét után – 5 hónapos korában az apja hozta vissza, mert élettársa, Tamás anyja – életében nem először – eltűnt otthonról, ismeretlen helyen tartózkodik. Az apa nem tudja ellátni Tamást, szívesen le is mond róla. Nem biztos benne, hogy az ő gyereke. Edina fél évig volt otthon. Nincs még kétéves, amikor egy vidéki község gyámügyesei – a szomszédok indokolt feljelentése alapján — személyesen hozzák be, szídván azt a fővárosi kerületi gyámhatóságot, amelyik kellő körültekintés nélkül a hazaadást elrendelte. Edina csendesen, elfogódottan nyújtja kezét. A hazakerülésekor kitűnően fejlett, értelmes, magabiztos, vidám kislány mást sem hallott otthon, mint hogy elviselhetetlenül rossz és buta. Az anya egész magatartása azt fejezte ki, hogy idegesíti Edina, az útjában van, nem szereti, s ahogy a gyámügyeseknek mondta, a továbbiakban nem érdekli őt Edina sorsa. Kétségtelen, hogy a legkiszolgáltatottabb helyzetben éppen a vérszerinti családjába hazatérő gyerek van, feltéve, ha a hazatérést nem előzte meg a rendszeres látogatások során kialakult jó kapcsolat, egymás kölcsönös ismerete.

Ezt a tehetetlenséget fogalmazza meg Fehér Edit a balassagyarmati csecsemőotthon igazgató főorvosa: „A saját szülővel való együttműködés – írja – a gyermek hazaadásakor többnyire befolyásolhatatlan. Megszüntető határozat birtokában csak elenyésző kis hányaduk hajlandó együttműködni az ismerkedés terén, a többiek azonnal követelik a gyerekeiket. Agresszívan lépnek fel, nem sikerül velük elfogadtatni, hogy az összebarátkozás gyermekük érdeke.”

Ugyanerről a kérdésről Vastagh Etelka főorvos a mecsekjánosi csecsemőotthonból így ír: „Ha tudjuk is, hogy a gondozás megszüntetése tervezett vagy folyamatban van, a távozás várható időpontjáról nem értesítenek bennünket. Legtöbbször akkor kapjuk a határozatot, amikor az jogerős. A szülő pedig hamarosan >joggal< jelentkezik gyermekéért, akár látogatta néha, akár hónapokig vagy hosszabb ideig nem is látta. Általában jellemző, hogy a szülő sietve akar távozni, alig figyel arra, amit mondunk a gyermekről, nem érti aggodásunkat. Nagyon veszélyesnek látjuk a szülő >tulajdonosi< szemléletét, amit gyakran szóval is kifejez: >az én gyerekem, én tudom, hogyan kell nevelni.<” A hirtelen, át nem gondolt, elő nem készített hazaadások ellen tehetetlenek vagyunk. Ilyen volt a mi Tamásunk és Edinánk esete. Mecsekjánosi fájdalmas történetei közül Józsiét ismertettük. Idézem:

„Józsi 15 hónapos korában lett ideiglenes gondozott, rendezetlen otthoni körülményei miatt. Bár az ismertett okok alapján mi állami nevelést javasoltunk, a kisgyerek intézeti nevelt lett. Egy évig senki nem érdeklődött, erre is hivatkozva az örökbeadhatóságot próbáltuk sürgetni. Ezután a család valahogy rendeződött, és eljöttek Józsiát meglátogatni. Lehet, ha a gyermek mindig velük lett volna, hozzájuk lett volna hasonló, de az eltelt egy év alatt más lett. Megszokta a csendes, nyugodt életet, akarata egészségesen fejlődött, szoros érzelmi szálak fűzték gondozónőéhez, társaihoz. Mikor meglátta az erőszakos, hangoskodó nagyszülőket, akaratnélküli, kissé fogyatékos anyját, félni kezdett tőlük, és gyorsan

visszamenekült a csoportjába. Mikor még egyszer eljöttek, elbújt előlük, a szobából sem akart kijönni. Csak a gyermekért jöttek el ezután, amikor megszűnt a gondozás. Józsikát kétségbeesett tiltakozása ellenére vitték haza. A gyermek acélos akaratát a >szoktatás< agresszív módszereivel sem tudták megtörni, és két hónap után az állami nevelést a szülők sem bánták. Miért volt szükség erre a szörnyű >próbára<? Józsika úgy érkezett vissza a csoportjába, mint aki végre hazajött. Mindenki, és minden ismerős volt neki, azonnal elfoglalta az ágyát, amit még senki nem használt, kereste a régi kedves tárgyakat. Személyi kapcsolata nyílt, közvetlen volt, mint régen. Először játékában jelent meg egy-két otthon tanult >szerep<, például a boltba ment borért, pálinkáért, a kutyával ijesztgette azt, aki bepisilt stb. Eleinte csúnya szavakat használt, és félelmei utaltak az otthoni agresszív hatásokra. Hamarosan beszélni kezdett elmúlt élményeiről, és ez lehetővé tette, hogy a gondozónővel folytatott beszélgetések feloldják szorongásait. Amikor érzelmileg – láthatóan – kiegyensúlyozottá vált, örökbefogadó szülők kezdték látogatni. A barátkozás hosszú folyamat volt, a szülők nagyon tapintatosak, türelmesek voltak, mindvégig figyelembe vették a kisgyerek akaratát. Józsika nagyon készült a távozásra, és boldogan ment új otthonába. Egyszer látogatóba jött, mert látni akarta gondozónőjét, de a sugárzó arcú, magabiztos kisgyerek már láthatóan, teljes egészében a szüleihez tartozott.”

Ezen konkrét esetek csak megerősítenek bennünket a párbeszéd égető szükségességében. Párbeszédre van szükség mindazok között, akik a gyerek sorsába bármely ponton belenyúlnak, legyen az gyámhatóság, GYIVI, védőnő, családsegítő-szolgálat, csecsemőotthon.

A gyereket elhagyó anyát, a veszélyeztető környezetből kiemelt gyerek családját nem szabad magára hagyni. Segíteni kell abban, hogy rendszeres kapcsolatot tartson az intézetben elhelyezett gyermekével. (Zárójelben, ha a szülők erre nem hajlandóak vagy nem is kívánják gyermeküket magukhoz venni, akkor abban kell őket segíteni, hogy lemondásukkal lehetővé tegyék a gyerek örökbefogadását. Ha ragaszkodnak a gyerekhez, akkor a kapcsolattartásban abban az esetben is támogatni kell őket, ha magukhoz venni nem képesek, s a gyerek nevelőszülőkhöz kerül.) Ha viszont a családsegítő, a védőnő alkalmasnak találja már a családot a gyerek visszafogadására, segíteniük kell abban is, hogy a gyámhatóság határozatot hozzon a gyerek hazabocsátásáról. A gyámhatóság és a csecsemőotthon között viszont olyan egyezsége kellene jutni, hogy mielőtt jogerős megszüntető határozatot adnak a szülők kezébe, tájékozzanak a csecsemőotthonban arról, hogy a szülők kellőképpen összeismerkedtek-e már a gyerekükkel. Azt hiszem, mindannyiunk nevében mondhatom, hogy a csecsemőotthonok készek a párbeszédre. Aggodalommal tölt el bennünket a gyerekek sorsát véglegesen megoldó örökbefogadások lehetőségeinek csökkenése is. Elenyészően kevés azoknak az elhagyott gyerekeknek a száma, akiről a szülők lemondtak. Többségben vannak a nem látogatottak, akiket örökbeadhatóvá kellene tenni, annak a §-nak az alapján, amely a kapcsolattartás hiányát veszi célba – a kapcsolattartás hiányát a szülő önhibájából.

De vajon van-e olyan jogszabály, amely a szülők „önhibáját” a gyerek nem látogatása esetén egységes és igazságos paragrafusokba foglalhatná? Paragrafusokba foglalható-e, hogy az „önhibában” mennyi a felelőtlenség, az indolencia, mennyi az elesettség, az anyagi nehézség, a szegényezés? Szabad-e a nem-látogatottság mértékét bürokratikusán, egy évben vagy bármilyen más egységes mértékben megszabni? Tudjuk, hogy mennyi értékes időt veszítünk az örökbeadhatóság kimondásának elhúzódása miatt. Minden egyes szülő-gyerek szituációt egyénileg mérlegelve talán gondosabb, gyorsabb és igazságosabb határozatok születnének.

De ne áltassuk magunkat. Nemcsak a rossz, bürokratikus családjogi törvény az oka annak, hogy a várakozó szülők és várakozó gyerekek nem találják egymásra. Hányszor halljuk, hogy az intézetben élő gyerekek ezrei várnak örökbefogadásra, s az örökbefogadó szülők mégis hosszú sorban várnak egy-egy gyerekre, 3-4 évig is. Mi, akik belülről ismerjük a helyzetet, jól tudjuk, hogy a várakozó gyerekek ezrei milyen gyorsan leapadnak egy-két gyerekre. Egymásnak sírjuk el, hogy még egészséges, szép, értelmes gyerekeink sem találják örökbefogadó szülőkre, mert:

- már „öregék”, azaz betöltötték 2. vagy 3. évüket,
- mert bőruk többé-kevésbé kreol,
- mert bőruk fehér ugyan és kék-szeműek, de a nevük Orsós, Kolompár,
- mert kancsal vagy egyéb kisebb fogyatékoságuk van. Hát még akkor, ha valóban fogyatékos gyerekek!

Mindannyian tudunk persze kivételeket. Egy-egy gyengébben fejlett, egy-egy cigánygyerek örökbeadását. De ha nem lenne ilyen sanyarú a helyzet, nem kerülne a gyerekeknek több mint a fele évről évre csecsemőotthonokból intézetekbe és nevelőszülőkhöz. Szép lenne, ha a demokrácia születésével együtt csökkenne az előítéletes gondolkodás, de ahogy körülnézünk a világban, nem efelé haladunk. A hazavitt megelőző barátkozást, ismerkedést illetően a „minden gyereket családba” jelszó alatt az eddigieknél lényegesen nagyobb számban fogantatott nevelőszülői kihelyezések töltenek el aggodalommal. Ezt az aggodalmunkat táplálják tapasztalataink a csecsemőotthonok gyors felszámolása kapcsán.

Teljesen egyetértünk Tóth Mariannal, a debreceni csecsemőotthon pszichológusával: „A leendő szülők általában türelmetlenek... nem igazán érzik a barátkozás szükségességét. Nincs az emberek gondolkodásában benne, hogy a gyermek szempontját is figyelembe vegyék, hogy rá is tekintettel kell lenni. >Majd megszokják< – gondolják, és általában ki is mondják. Gyakran hivatkoznak valódi nehézségeikre: nem debreceniek, szállásról kell gondoskodniuk, utazgatniuk kell, már vannak gyerekek otthon. Mi mindennek ellenére szükségesnek tartjuk az ismerkedést, ők viszont nagy áldozatnak tekintik. Előbb-utóbb engednünk kell, mert a GYIVI-ben sem tartják ezt elég fontosnak. Általában első kérdése ezzel kapcsolatban a szülőnek, hányszor kell jönnie. Ez persze a gyermektől függ. Könnyebb helyzetben vagyunk, ha látványosan tiltakozik a gyermek, de ha már rájuk mosolyog, odamegy hozzájuk, játszik velük, a szülők nem értik, hogy mit akarunk még. Ők már elégedettek az eredménnyel, részükről már befejezett a dolog. Így, bár az is előfordul, hogy egyáltalán nem ismerkednek a gyermekkel, inkább az fordul elő gyakran, hogy hamarabb befejezik az ismerkedést, mint mi jónak látnánk, felgyorsulva történnek az események, vagy egyszerűen csak félbeszakad a folyamat.”

„Megszokják” – hivatkozik Tóth Mariann a szülők hozzáállására. De vajon megszokják-e? S a nevelőszülők, akik az ismeretlen gyereket magukhoz veszik, vajon számolnak-e a csecsemőotthonból oly hirtelen kiszakított gyerek nehézségeivel és azokkal a nehézségekkel, amelyeket a gyerek támaszt? A Gyermek és Ifjúságvédelem 1988. évi kötetének 3. számában számol be dr. Csáki Judit és dr. Hazai Istvánné „A hagyományos nevelőszülői hálózat néhány jellemzőjéről Magyarországon.” Egy évet – az 1986. évet – nagytó alá helyezve azt állapíthatták meg, hogy abban az évben összesen 1286 gyerek került el a nevelőszüleitől. Közülük 618-an – 48%-uk – „természetes okból” (nagykorú lett, örökbefogadták, visszakerült vérszerinti családjába), 664-en – 52%-uk – egyéb okból továbbra is a gyermekvédelem rendszerében maradt (nevelőotthonban, másik nevelőszülőnél). Az egyéb ok többnyire nevelési problémát takar. Ennek tudatában nem tűnhet alaptalannak az aggodalmunk: vajon

kisgyerekek felnevelésére alkalmas nevelőszülőket választottak-e ki? Vajon felkészítették-e a nevelőszülőt a gyerek fogadására? Vajon kellőképpen összeismerkedett-e a szülő a gyerekkel a csecsemőotthonban, hogy ne egy gyászoló, magába süppedt, regrediáló vagy éppen agresszív, provokáló gyerek gondjaival kelljen küszködni? És vajon kap-e elegendő támaszt, segítséget gondjai megoldásához? Aggódunk tehát az elsietett nevelőszülői kihelyezések miatt. Aggódunk azért, mert félő, hogy a szülő visszaadja a „nem megfelelő” gyereket „lecseréli” egy jobb gyerekre, örök traumát hagyva a kidobott gyerek lelkében. Aggódunk azért is a meggondolatlan kihelyezések miatt, mert a vérszerinti szülők által elhagyott gyereket esetleg állami neveltté lehetett volna tenni és örökbeadni. A nevelőszülőnek már nem érdeke, hogy a gyerek sorsa végleges jogi rendezésének utánajárjon, hiszen, ha ő maga nem akarja örökbefogadni, elveszik tőle a gyereket, ez pedig sem neki, sem a gyereknek nem lenne jó. Tehát a gyerek elesik attól a lehetőségtől, hogy örökbeadásával sorsa véglegesen rendeződjék. Aggódunk azért is, mert a Legfelsőbb Ügyészség 1983. évi vizsgálata szerint a nevelőszülőknél elhelyezett gyerekek 70%-ának semmiféle kapcsolata nincs a vérszerinti szüleivel, rokonaival. Ha van ilyen kapcsolat, azt a nevelőszülők igyekeznek lazítani, korlátozni. Márpedig a nevelőszülőnél elhelyezett gyerekek akkor is anyja, apja a vérszerinti szülő, ha az nem képes a nevelésére, és ezt a gyerekek tudnia kell. Az ilyen kapcsolatok gondozása nehéz, de szükséges. Ez utóbbi két esetben – tehát egyrészt, ha van remény, hogy a gyerek örökbeadhatóvá tehető, másrészt pedig, ha a vérszerinti szülő kapcsolatot kíván tartani a gyerekével – nemcsak aggodalmasnak, hanem kifejezetten kontraindikálnak tartjuk a nevelőszülői kihelyezést (utóbbi esetben persze csak akkor, ha a nevelőszülő ellenáll annak, hogy a vérszerinti szülővel kapcsolatot tartson).

Aggódunk amiatt a szemlélet miatt, amely főleg a gazdaságosság oldaláról fogja fel az elhagyott, veszélyeztetett gyerekek elhelyezésének kérdését. Roppant tetszetős ugyanis az – az egyébként igaz – állítás, hogy olcsóbb a gyereket családban nevelni, mint intézetben. És roppant népszerűek lehetnek az olyan ígéretések, hogy adjuk azt a pénzt, amibe egy gyerek a csecsemőotthonban kerül a családnak, ezzel az egész család anyagi színvonala emelkedne.

De vajon van-e annyi alkalmas nevelőszülő, aki az összes jelenleg csecsemőotthonban levő, s a jövőben potenciálisan bekerülő gyerek felnevelését vállalná?

Vajon elviselné-e a társadalom, s azon belül a gyerekeiket az anyagi nehézségek miatt küszködve nevelők rétege, hogy a „más gyerekének” nevelése jövedelmező foglalkozás legyen? És vajon igaz-e, hogy a gyerek megnyugtató elhelyezése nevelőszülőnél valóban olcsóbb? Mert ha nem csak tetőt akarunk a feje fölé – most éppen nem a csecsemőotthon tetejét, hanem a családot –, akkor már nem biztos, hogy annyival olcsóbb az elhelyezése a nevelőszülőknél. Sok és jól képzett szakember szükséges a megfelelő nevelőszülő kiválasztásához és a nevelőszülő, a gyerek és a vérszerinti szülők együttesének folyamatos támogatásához. Ezeket a szakembereket meg is kell fizetni.

Utópiának nagyon szép egy olyan társadalom, ahol nincs szükség csecsemőotthonra, ahol minden gyerek megfelelően nevelkedik saját vérszerinti családjában, vagy, ha erre nincs lehetőség, örökbefogadó, esetleg felnevelő családban. Ez a kor még az úgynevezett jóléti társadalmakban sem jött el, félek, hogy mi sem érjük meg. Ahhoz, hogy közeledjünk ehhez az utópisztikus társadalomhoz

- gazdasági jólét szükséges (ne legyen olyan család, amelyik lakás, megélhetés hiányában kénytelen intézetbe adni a gyerekét),

- a családtervezés toleranciája szükséges (ne kényszerüljön az anya „humánus” rendelkezések folytán nem kívánt gyereket a világra hozni. Romániában nemcsak a nagy

szegénység, hanem éppen ez utóbbi, a szigorú abortusztörvény és az egyéb védekezési lehetőségek tilalma miatt is zsúfoltak a csecsemőotthonok),

- kiterjedt, jól képzett családgondozó hálózatra van szükség, amely
- képes hathatós segítséget nyújtani a legkülönbözőbb nehézségekkel küszködő vérszerinti családoknak, s nemcsak segítyt oszt a jelentkezőknek, hanem a bajbajutott családok mindennapi gondjaiban is támaszt nyújt,
- a vérszerinti család működésképtelensége esetén a gyerek örökbeadását egyenleti és folyamatos támogatást nyújt az örökbefogadó családnak,
- a válságban lévő családból szükség szerint kiemeli a veszélyeztetett gyereket, de vigyáz arra, nehogy elhamarkodott, tűzoltásszerű intézkedésével másik, válságba kerülő, veszélyeztető családba helyezze, hanem olyan, minden szempontból alkalmas nevelőcsaládba, amelyik a gyereket minden gondjával, nehézségeivel együtt vállalja, s amelyik kész arra, hogy a vérszerinti szülőkkel is fenntartsa a kapcsolatot.

Ma még nem tartunk itt. Ami a családtervezést illeti, egyes pártok és mozgalmak éppen az abortusz betiltása mellett folytatnak hadjáratot. A nemzetgazdaság helyzete nem rózsás – mint tudjuk –, az az elesett réteg, ahonnan gyermekeinket kapjuk, egyre növekszik, és még elesettebb. Szülő korba lép az 1970-es évek demográfiai hullámhegyének nemzedéke is, s ezzel várhatóan nőni fog a szülések száma. Az igazán hathatósan működő családgondozó hálózat pedig még várat magára.

Csecsemőotthonra tehát szükség van, s a legoptimistább számítások szerint is szükség lesz még rá egy darabig. Tény viszont, hogy a kihasználtsági százalék évek óta csökken, s bár az utolsó 3-4 évben – éppen a romló gazdaság miatt – azt gondoltuk, hogy ez a folyamat megfordul, tévedtünk, nem fordult meg.

Ami a csecsemőotthonok alacsony kihasználtságát illeti, magában az, ha elérnénk a férőhelyszámok reális meghatározását, a statisztika lényegesen jobb képet mutatna. Csak példaképpen említem Szegedet, a maga '98-ban meghatározott férőhelyszámával, ahol a 8 csoportszobában maximálisan 64 gyerek helyezhető el. Egyes csecsemőotthonok alacsonyabb kihasználtsága elősegítette a jobb minőségű munkát, nem kétséges ugyanis, hogy egy 7-8 tagú gyerekcsoport minden tagjára több figyelem jut, mint egy 10-12 tagú csoportban. Az pedig kifejezett előnye az alacsonyabb kihasználtságnak, hogy nem teszi szükségessé a gyerekek továbbadását óvodásotthonba 3 éves koruk betöltésekor, mert ki lehet várni a csecsemőotthonban sorsuk végleges rendezését. Mindannyian tapasztalhattuk, mekkora törést, visszaesést idéz elő a 3 éves gyerek intézeti áthelyezése. Ezt a törést elkerülhetjük, ha magunknál tarthatjuk, időt nyerünk sorsának rendezéséhez. És ha addig is sikerül 4-5 éves korában külső – állami – óvodába járatnunk, hidat építhetünk a csecsemőotthon „sterilebb” világa és a kevésbé terápiás légkörű társadalom közé. Ami pedig a társadalom zászlajára írt jogos követelést illeti: „a gyerek helye a családban van” – el kell gondolkoznunk, meg kell vizsgálnunk, hogy mit tudunk tenni annak érdekében, hogy kapuinkat jobban kinyissuk a családok felé, hogy zökkenőmentesebben segítsük gyerekeink családba illeszkedését. Nyitni elsősorban szemléletünkön kellene. Ebből következően vizsgáljuk meg, hol tartunk most a családokkal való kapcsolatunkban, és milyen utakon haladhatunk tovább. Mit jelent a nyitás szemléletünkön? Azt, hogy a gyereket – legyen az újszülött vagy két éves – a múltjával, jelenével és jövőjével együtt fogadják be. Akárki legyen az – valaki nemzette, valaki szülte. Nem az úrból jött. Van apja, van anyja. És ezt a gyerekek kezdettől fogva mindig tudnia kell. Amikor a gyereket felvesszük, a múltjával együtt vesszük fel. Múltja – súlyos múltja – van már annak a gyerekek is, akit az anyja 2-3 napos korában elhagy. „Gyermekeit otthagya a szülőkórházból megszökik” – olvashatjuk a beutalókon nemegyszer. Ez talán a legsúlyosabb:

„a múlttalan múlt”. Abban a legérzékenyebb időszakban, amikor éppen csak megismerte vagy még meg sem ismerte az anyját – az anyja ölét, mellét, szagát, hangját –, hogy ezen legelső érzékelései által, lassú fokozatossággal építhesse magába a tágabb világot – tárgyakat és személyeket – az apát, az ágya rácsát, a cumisüveget – kerül bele egy kiismerhetetlen káoszba, sok-sok egymástól különböző kéz, hang közé, kerül egy zavaros tárgyi világba, elveszítve a normális fejlődéséhez szükséges egyetlen viszonyítási pontját, az anyját. Nincs tehát „tisztá lap”, nem indul tiszta lappal az újszülöttkorában csecsemőotthonba felvett gyerek sem. Súlyos múltjával vesszük fel azt a gyereket is, aki későbbi csecsemőkorában vagy kisgyerekkorában kórházból került csecsemőotthonba. Neki sem az anyja közvetítette a világ megismerését, vagy ha meg is ismerhette az anyját, a kórházi felvétel vagy felvételek során egy vagy több fájdalmas elszakadást is átélt. S a kórházban nem részesülhetett a csecsemőotthon óvó, stabilitását a lehető legnagyobb mértékben biztosító körülményeikben. Súlyos múlt-terhet cipel magával, és a leglátványosabb az akut szenvedése a családjából kiszakadt gyerekek. Végigéljük vele a heves ellenkezés, a kétségbeesés, a néma beletörődés Robertson által oly plasztikusan leírt fázisait.

A gyerekeket tehát, akárhonnan, akármikor is jöttek, mindenképpen rájuk nehezedő múltjukkal vesszük fel, de egyúttal egy megtervezhető jobb jövő reményében. S ebben a jövőben a család képe is benne foglaltatik, elsősorban saját, vérszerinti családjuké. Ez pedig a családdal való foglalkozás terhét és kötelességét rója ránk. Akkor, amikor az intézet egész légkörét áthatja a gyerekért – sorsáért és fejlődéséért – érzett felelősségtudat, amikor a gondozónői gárda minden tagja az intézet légköréből eredően hagyományozottan evidenciának tartja, hogy a felelősség az övé – a gyerek maga nem –, akkor lehet – a felelősség megzavarása és átadása nélkül – kaput nyitni a szülőknek. Minden újabb nyitásnak megvoltak és megvannak a nehézségei:

- Bár a hazaadás előkészítésének szükségességéről, az összebarátkozás fontosságáról mindenki, a gondozónő is mélyen meg van győződve, mégis, azt tapasztalva, hogy a csoportot nyugtalanítja mind a látogató szülő, mind a haza készülő gyerek, és látva azt, hogy már „egészen jól” megvannak egymással gyerek és szülő, rövidíteni igyekeznek a barátkozás idejét, sokszor engedve a szülő vágyának, aki már a magáénak, csakis a magáénak szeretné tudni a gyereket.

- Folyamatosan nehéz annak elfogadása és elfogadtatása, hogy gyerekeink szülei nagyrészt nehéz sorsú, elesett emberek, többszörösen hátrányos helyzetűek – anyagilag, egészségileg, szociálisan, morálisan –, maguk is gondozásra szorulnak. Az a tudat, hogy ők maguk nemigen tehetnek róla, hogy olyanok, amilyenek, hogy nehéz sorsukat „örökölték”, kevés annak megértéséhez, hogy a gyerek által annyira várt szülő egyáltalán nem jön, hogy egyszer-egyszer jön, azután elmarad, hogy megígéri, hogy jön, és mégsem jön, hogy nem kívánt módon viselkedik a gyerek látogatásakor, követelőzik, fenyegetőzik, agresszív, hogy részegen handabandázik, hogy elhalmozza a gyereket ajándékkal, édességgel, hogy magával hozza a fél falut, hogy felelőtlenül ígérgeti a gyerekeknek, hogy hazaviszi. S mi mindennek tetejébe nemcsak, hogy megértést kívánunk a gondozónőtől harag és szemrehányás helyett, hanem még azt is, hogy ő segítse elő a gyerek és a szülei közötti kapcsolat kialakulását.

- Gondunk volt a gondozónő-gyerek kapcsolat helyes mederben tartása akkor, amikor első ízben támogattuk a gyerekéhez naponta bejáró – kezdetben szoptató, majd a nap egy részében etető-fürdető-lefektető anyát. Felmerült a „végül is kié a gyerek?” kérdése. Az addig „rivális” nélkül dolgozó gondozónő elbizonytalanodott. Hol negligálta az anyát, nem vett róla tudomást, hol pedig „átengedte”, figyelmen kívül hagyva, hogy a gyerek a csoportban

gondozóival tölti az életét, idejéből még mindennapos látogatás esetén is csak egy kis rész jut az anyának.

- A család felé nyitásban s a gyerek-szülő-gondozónó kapcsolatban újabb nehézséget hozott a gyerekek hazaengedése hétvégére. Nem volt még példa arra, hogy egy gyerek otthonán – azaz intézetén – kívül tölthetne akár csak egy éjszakát is. Két olyan gyerek, Dávid és Ádám esetében, akik másfél ill. két éves korukban anyjuktól elszakadva kerültek intézetbe, gondozónőink könnyen elfogadták, hogy jót tesz a gyerekeknek, ha anyjuk hazaviszi őket, még akkor is, ha a visszahozott síró gyereket nekik kell megvigasztalniuk. Egészen másképpen ítélték meg – érthetően – Zsuzsinak, Zsuzskának, és Zsanettnak a váratlan hazabocsájtását a karácsonyi ünnepekre. Zsuzsit, aki egyéves korában került hozzánk szüleitől, s akit anyja hetenként rendszeresen látogatott, féltették. Zsuzsit elhanyagoltan, átfagyva, piszkosan, pisisen hozták vissza, de az anya elbeszéléséből és Zsuzsi viselkedéséből egyaránt kitűnt, hogy jól érezte magát otthon. Anyja következő látogatásakor nagy örömmel szaladt eléje. Zsanettet és Zsuzskát újszülött korukban vettük fel. Zsanettet a debil szülők rendszertelenül látogatták, kapcsolatot nem tudtak teremteni vele. A gyámhatóság javaslatára karácsonykor az anya nevelőszüleihez vitték vidékre, akiknél a kislány nővére is nevelkedik. Zsanett jó állapotban került vissza, s ez a látogatás kezdete lehetett egy tartós nevelőszülői kapcsolatnak. Zsuzska esetében biztosan helytelenül jártunk el, amikor engedtünk a gyámhatóság kérésének, nem tiltakoztunk ellene. Őt minden előzetes ismerkedés nélkül vitte haza az anyja, majd hozta vissza egy nap múlva elégedetlenül és haragosan, amiért a kislány nem akart enni, s egész nap csak sírt. Jogosan kaptunk szemrehányást a gondozónőtől. A jövőben sem zárjuk ki a hétfégi vagy akár a többnapos otthoni tartózkodás lehetőségét. Ugyanakkor ez nem lehet általános, mindenkire kiterjedő engedély, egyénenként kell megvizsgálni az otthoni környezetet – hiszen a gyerek legtöbbször a veszélyeztető környezetből kerül intézetbe. Egyénenként kell átgondolnunk, mit várunk a hazaviteltől a gyerek jövője szempontjából, hogy eléggé ismeri-e és elfogadja-e a szülő a gyereket és a gyerekekkel kapcsolatos nehézségeket (például olyan alapvető dolgokat, hogy mit és hogyan eszik, hogy szobatiszta-e, hogy kell-e pelenkázni éjszaka stb.), s hogy egyáltalán ott tart-e a köztük levő kapcsolat, hogy a hazavitel erősíti azt, és nem sokszerűen hat. A szülővel való foglalkozás nem terhelhető a gondozónőre. Kívülálló személynek kell végeznie. Olyan személynek, akihez a szülő bizalommal fordulhat, aki nem „hatóság”, és nem is mindenható. Nem ő az, aki „elveszi a gyereket a szülőtől”, nem ő utalja intézetbe, és nem is ő hozza a határozatot az intézeti gondozás megszüntetéséről. Ő közvetít a gyerek és a hatóság között. A hatóság felé a gyerek érdekét védi, a szülőt pedig nehéz helyzetében megértve és nem bírálva, nem szemrehányásokkal illetve segíti abban, hogy megtalálja, illetve fenntartsa az utat a gyerekéhez.

dr. Vincze Mária